

ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІКА

УДК 376-056-313

М. Г Беркетова

ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З СИНДРОМОМ ДАУНА В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемі сенсомоторного розвитку дітей раннього віку з синдромом Дауна. Доведено, що ігрова діяльність сприяє корекції сенсомоторного розвитку дітей раннього віку з синдромом Дауна.

Ключові слова: синдром Дауна, сенсомоторний розвиток, сенсомоторика, пальцева моторика, білатеральна координація.

Стаття посвящена проблеме сенсомоторного развития детей раннего возраста с синдромом Дауна. Доказано, что игровая деятельность содействует коррекции сенсомоторного развития детей раннего возраста с синдромом Дауна.

Ключевые слова: синдром Дауна, сенсомоторное развитие, сенсомоторика, пальцевая моторика, билатеральная координация.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики в Україні є освітні реформи. Особливої уваги і підтримки з боку держави потребують діти з порушеннями психофізичного розвитку. Нині великий інтерес учених у всьому світі викликають особи з синдромом Дауна. Та все ж, попри те, що в останні десятиліття кількість робіт, присвячених вивченню цього генетичного захворювання, зросла, ця проблема залишається найменше розробленою як в науково-дослідному, так і соціальному аспектах. Корінні зміни, що відбуваються як в суспільстві, так і в системі освіти, вимагають здійснення учбово-виховного процесу на якісно новому рівні. Рішення цієї задачі викликає необхідність глобальних змін в системі освітньої і психологічної підготовки дітей з синдромом Дауна, починаючи з самого раннього дитинства, що забезпечувало б розвиток у них інтелектуальних здібностей, практичних умінь і навичок, сприяло б рішенню складної задачі – адаптації таких дітей в суспільстві.

Відомо, що для розвитку інтелектуального потенціалу дитини основною базою є сенсомоторний розвиток, оскільки сенсорні і моторні функції грають первинну роль в пізнанні навколишнього світу (М. Бруні, С. М. Вайнерман, Н. А. Гіренко, П. Уіндерс і інші).

Як свідчать результати нашого констатуючого експерименту, діти раннього віку з синдромом Дауна істотно поступаються своїм одноліткам, що нормально розвиваються, по рівню розвитку сенсомоторної сфери. Недорозвинення сенсомоторної сфери негативно позначається на здатності дітей з синдромом Дауна осягати навколишній світ і гальмує їх розвиток. Тому важливим етапом нашого дослідження стало проведення експериментального навчання, в ході якого здійснювалася корекційна робота, спрямована на розвиток сенсомоторної сфери у дітей раннього віку з синдромом Дауна.

Корекційно-педагогічна робота з дітьми велася по наступних напрямках:

1. Формування у дитини інтересу до співпраці з дорослим в процесі спільної діяльності, розвиток потреби в спілкуванні і формування елементарних комунікативних умінь.

2. Розвиток інтересу до навколишньої дійсності і стимулювання пізнавальної активності в процесі предметно-практичної діяльності.

3. Сенсорний розвиток.

4. Моторно – руховий розвиток.

Ці напрями тісно взаємозв'язані один з одним і взаємно доповнюють один одного, забезпечуючи формування сенсомоторики дітей раннього віку з синдромом Дауна як цілісного утворення.

Реалізація кожного напрямку роботи передбачала використання певних засобів. Відомо, що гра має найбільший розвиваючий потенціал [1, 5, 6 та ін.]. Тому в якості засобу активізації сенсомоторного розвитку дітей раннього віку з синдромом Дауна ми використали різноманітні ігри і ігрові вправи: ігри і ігрові вправи, спрямовані на розвиток ручної умілості, функціональних можливостей кистей і пальців рук; ігри і вправи, спрямовані на розвиток сприйняття кольору, форми і величини предметів; ігри і вправи, спрямовані на розвиток цілісного сприйняття і сприйняття просторових стосунків; ігри і вправи, спрямовані на розвиток тактильного сприйняття; ігри і вправи, спрямовані на розвиток дій, що співвідносять і гарматних дій.

Перелічені вище напрями корекційно-педагогічної роботи з дитиною включалися в зміст зайняття поступово. На початкових етапах особлива увага приділялася першим двом напрямкам. Потім в зміст зайняття включалися і завдання, спрямовані на розвиток функціональних можливостей кистей і пальців рук, ігрові вправи на розвиток ручний моторики. Паралельно з дітьми проводилися ігри і вправи, спрямовані на розвиток пошукових дій з предметами, де

особлива увага приділялася розвитку сенсорної активності; сприйняття і наочно-дієвого мислення; формуванню дій, що співвідносять і гарматних дій; розвитку зорово-моторної і білатеральної координації. Навчання дітей проводилося шляхом формування у них основних способів засвоєння громадського досвіду (спільні дії з дорослим, дії з наслідування, по показу, по жестовій інструкції з мовним супроводом, дії з мовної інструкції). Таким чином, поетапність засвоєння будь-якої дії припускала зростання міри активності дитини в діяльності. Важливо було надати дитині можливість поступово орієнтуватися на результат своїх дій в процесі поетапного освоєння маніпулятивних і предметно-практичних дій.

В процесі формування у дитини інтересу до співпраці з дорослим в процесі спільної діяльності вирішувалися наступні завдання:

- встановити позитивний емоційний контакт педагога з кожною дитиною, створити умови для виникнення у кожної дитини відчуття психологічного комфорту в процесі взаємодії з педагогом;
- формувати систему МІ як основу ділової співпраці дорослого і дитини, навчати способам спілкування в системі двостороннього зв'язку;
- будити у дітей прагнення діяти разом з педагогом, учити розуміти жестову і мовну інструкцію, спонукати до самостійних дій;
- учити дітей звертатися до дорослого, використовуючи вербальні і невербальні засоби спілкування.

В процесі співпраці з дорослим дитині пропонувалися наступні ігри: ігри-забави на основі малих форм фольклору; ігри, що театралізуються, на основі творів дитячої художньої літератури; різноманітні мовні ігри.

В результаті корекційно-педагогічної роботи до кінця року у дітей з'явилися наступні досягнення:

- діти охоче вступали в контакт з педагогом, включалися в спільну з ним предметну діяльність;
- спілкування дітей з дорослими набуло форми ситуативно-ділової взаємодії з елементами мовного спілкування;
- діти виявляли стійку цікавість до предметів і іграшок.

При розвитку інтересу до навколишньої дійсності і стимулюванні пізнавальної активності в процесі предметно-практичної діяльності вирішувалися наступні завдання:

- викликати інтерес до різноманітності навколишнього світу;
- формувати образ Я і прагнення до самостійності як основні умови сприйняття навколишнього предметного світу з позиції власного Я;
- розвивати предметно-практичну діяльність, позитивне емоційне відношення до предметів і дій з ними;
- учити усвідомленому сприйняттю своєї дії;

- формувати уявлення про кінцевий результат дії;
 - формувати у дітей орієнтування па оцінку дорослим своїх дій (на жест, міміку обличчя, мовні висловлювання: "Так", "Не так", "Молодець");
 - привертати увагу до різних емоційних станів людини, учити наслідувати міміку і дії дорослого;
 - формувати елементарні уявлення про мікро- і макросоціальне оточення, знайомити з функціональними властивостями об'єктів в процесі спостереження і практичного експериментування;
 - учити розуміти слова, що означають предмети навколишнього світу, знаходити знайомі предмети і іграшки по їх словесному позначенню, самостійно показувати (по можливості називати) їх;
 - учити співвідносити предмет і його зображення;
 - учити дітей дізнаватися, показувати (по можливості називати) предмети до тем: "Іграшки", "Овочі-фрукти", "Одяг", "Посуд", "Меблі" та ін.;
 - учити спостерігати за діями педагога і здійснювати елементарні дослідницькі дії: розгляд, стискання, перекладання, повернення і ін.;
 - розвивати пізнавальні функції руки, пізнавальну спрямованість дитини (установки типу "Що це?", "Що з ним можна робити?", "Навіщо він потрібний?" та ін.);
 - формувати потребу в предметній "новизні";
 - формувати зорове зосередження на предметі;
 - формувати вміння адекватно діяти з предметами відповідно до їх функціонального призначення.
- Дітям пропонувалися наступні ігри і ігрові вправи: ігри і вправи для формування уявлень про себе і навколишній світ, схемно-конструктивні ігри, ігри з мозаїкою, ігри з розрізними картинками, художньо-мистецькі ігри, ігри з природним матеріалом.
- У кінці року діти могли:
- виконувати дії з предметами і іграшками по наслідуванню дій дорослого, по показу, по мовній інструкції;
 - адекватно діяти з предметами відповідно до їх функціонального призначення;
 - відтворювати простий ланцюжок дій з предметами з урахуванням їх властивостей і якостей;
 - переносити дії, розучені з одним предметом, на іншій;
 - називати (показувати) предмети, і дії з ними;
 - поглядом, жестом, словом шукати оцінки правильності виконуваної дії;
 - виконувати дію, підкоряючись контролю і оцінці цієї дії з боку дорослого;
 - звертатися за допомогою;

- орієнтуватися на загальноприйнятий результат, що завершує кожен конкретну дію з предметом;

- давати оцінку виконаним діям (у міру розвитку уміння супроводжувати жестово-мімічними і мовними висловлюваннями свої дії);

- орієнтуватися в "схемі" власного тіла.

В процесі розвитку сенсорної сфери у дітей раннього віку з синдромом Дауна вирішувалися наступні завдання:

- збагачувати чуттєвий і практичний досвід дітей з установкою на інтеграцію їх знань і умінь діяти з урахуванням вимог навколишньої дійсності;

- формувати пошуково-орієнтовні дії;

- формувати у дітей практичне орієнтування на сенсорні властивості об'єктів (на величину, форму, колір, об'єм), на просторові властивості предметів;

- формувати способи орієнтування (цілеспрямовані проби, практичне, що приміряється);

- формувати узагальнення предметів і дій в практичній дії;

- розвивати у дітей зорово-рухову і білатеральну координацію;

- розвивати сенсорно-перцептивну здатність (виділення з фону і пізнання об'єктів зорове, на слух, на дотик);

- розвивати систему між аналізаторного зв'язку;

- розвивати зорове, слухове, тактильно-кінестетичне сприйняття;

- забезпечувати необхідну мотивацію і розвивати позитивно-емоційне відношення до предметно-практичної діяльності за допомогою створення ігрових ситуацій;

- стимулювати і заохочувати бажання діяти з предметами, співпрацюючи з дорослим;

- формувати операційно-технічну сторону предметної діяльності (вказівний жест, пальцеве захоплення, здатність утримувати площинні і об'ємні предмети однією і двома руками, повернення, поєднання і тому подібне);

- стимулювати мовний супровід власних предметних дій;

- формувати сенсорно-перцептивні дії ідентифікації і угруповання;

- формувати перші дії уяви;

- формувати дії, що співвідносять і гарматні;

- розвивати цілісне сприйняття об'єктів;

- розвивати увагу, пам'ять, мислення;

- розвивати цілеспрямовані рухи кистей і пальців рук, рухи обох рук під контролем зору в процесі предметно-практичної діяльності;

- учити дітей переносити уміння, придбані в спільних з педагогом іграх, в нові ситуації;

- формувати уміння враховувати сенсорні властивості і якості предметів в різних видах діяльності, використати уявлення про колір, форму і величину в процесі проведення рухливих ігор з сенсорним змістом;

- учити виражати радість і задоволення від отриманого результату;
- учити дітей використати сенсорну інформацію, отриману в ході обстеження предметів, при одяганні, умиванні і інших побутових діях.

Основні досягнення у дітей до кінця року:

- діти розуміли призначення і могли діяти з предметами і іграшками з урахуванням їх властивостей і якостей;

- діти навчилися співвідносити предмети і їх властивості один з одним (виділення, співвідношення і угруповання предметів за сенсорними ознаками);

- діти навчилися відтворювати простий ланцюжок дій з предметами з урахуванням їх властивостей і якостей;

- діти переносили дії, розучені з одним предметом, на іншій;

- діти виконували дії, що співвідносять, погодженими рухами обох рук;

- діяли з предметами-знаряддями, відповідно до їх призначення;

- дії з предметами носили цілеспрямований характер;

- використали вказівний жест, диференційовані пальцьові захоплення;

- предметні дії супроводжувалися мовними висловлюваннями.

У корекційній роботі по розвитку ручної моторики вирішувалися наступні завдання:

- розвивати функціональні можливості кистей і пальців рук;

- учити виконувати різні рухи кистями і пальцями рук по наслідуванню, за зразком, по мовній інструкції;

- розвивати зорово-моторну і білатеральну координацію (погоджені дії обох рук під контролем зору);

- учити дітей захоплювати, утримувати, перекладати і переносити предмети;

- учити дітей виконувати різні рухи однієї і двома руками спільно з дорослим, по наслідуванню дій, по показу, по мовній інструкції;

- розвивати рухи кистей і пальців рук під мовний і музичний супровід;

- розвивати елементарні графомоторні уміння;

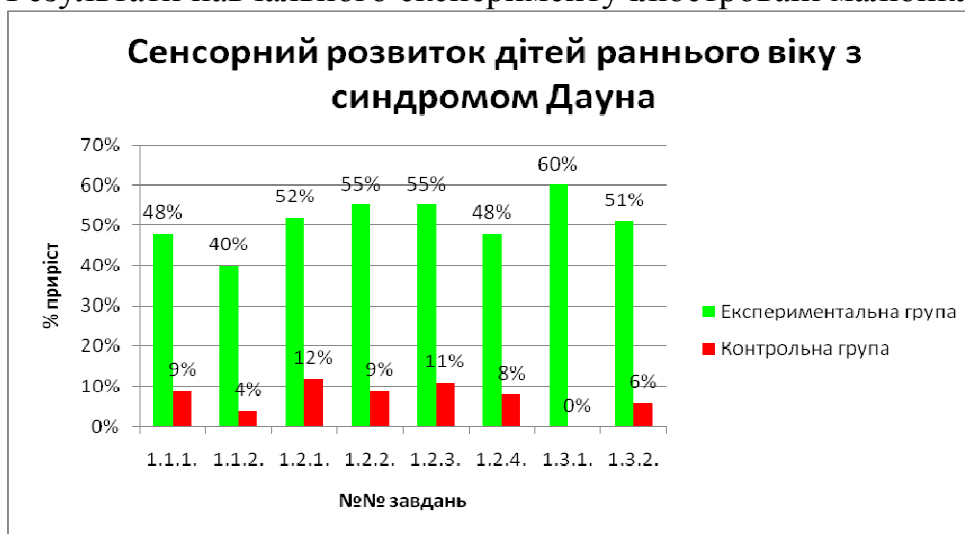
- формувати вказівний жест, удосконалювати пальцьові захоплення.

В результаті роботи до кінця року у дітей з'явилися наступні досягнення:

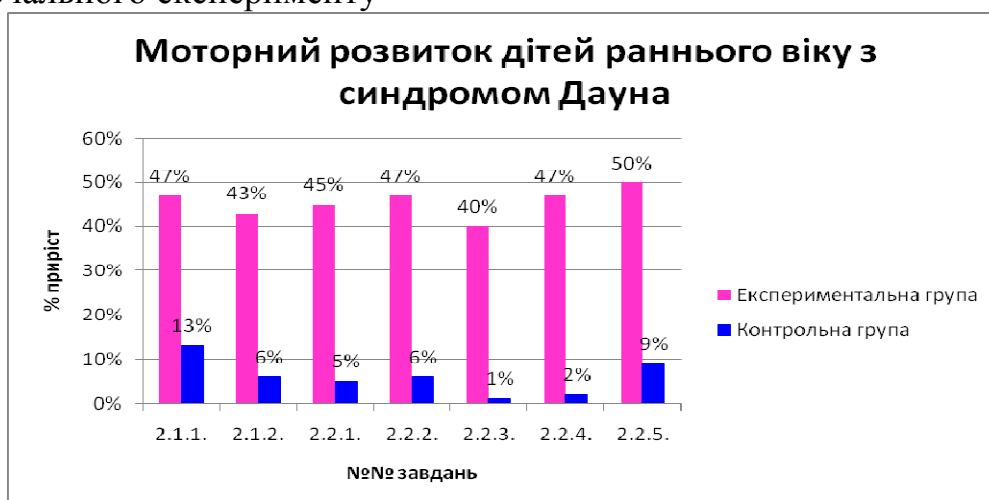
- при схоплюванні і утриманні предметів діти враховували напрям і відстань до предметів;

- захоплювали і маніпулювали предметами, з протиставленням великого пальця; діяли з предметами диференційованими рухами кистей і пальців рук;
- виконували різні рухи руками і пальцями по наслідуванню дій дорослого, по показу, по мовній інструкції;
- виконували різні рухи кистями і пальцями рук під мовний і музичний супровід;
- діяли двома руками одночасно;
- захоплювали дрібні предмети великим і вказівним пальцями ("пінцетним захопленням"), великим, середнім і вказівним пальцями ("пучкою").

Результати навчального експерименту ілюстровані малюнками 1, 2.

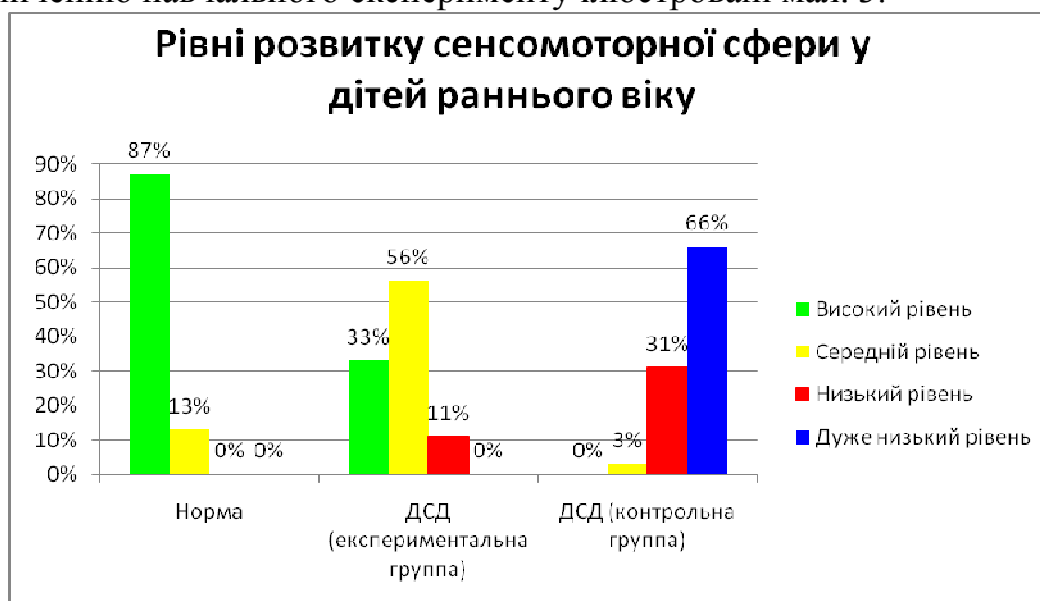
Мал. 1. Зміна показників сенсорного розвитку у дітей раннього віку з синдромом Дауна експериментальної і контрольної груп за час навчального експерименту

Мал. 2. Вплив навчального експерименту на показники ручної і пальцевої моторики дітей раннього віку з синдромом Дауна експериментальної групи порівняно з дітьми контрольної групи

Дані навчального експерименту вказують на позитивну динаміку у розвитку сенсорної і моторної сфер у дітей раннього віку з синдромом Дауна експериментальної групи.

Рівень сенсомоторного розвитку у дітей експериментальної групи вищий, ніж у дітей контрольної групи, що свідчить про великий корекційний потенціал технології розвивального навчання. Порівняльна характеристика рівнів розвитку сенсомоторної сфери дітей раннього віку з синдромом Дауна експериментальної і контрольної груп і однолітків, що нормально розвиваються, по закінченню навчального експерименту ілюстровані мал. 3.

Мал. 3. Порівняльна характеристика рівнів розвитку сенсомоторної сфери дітей раннього віку з синдромом Дауна і однолітків, що нормально розвиваються, по закінченню навчального експерименту

Таким чином, дані навчального експерименту переконливо доводять, що ігрова діяльність сприяє корекції сенсомоторного розвитку дітей раннього віку з синдромом Дауна, є важливою складовою в розвитку інтелектуального потенціалу розумово відсталої дитини.

Список використаних джерел:

1. Бруни М. Формирование навыков мелкой моторики у детей с синдромом Дауна / Пер. с англ. А. Курт. – М.: Связь-Принт, 2005. – 212 с.
2. Вайнерман С. М., Большев А. С., Силкин Ю. Р., Лебедев Ю. А., Филиппова Л. В. Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству. – М.: Владос, 2001. – 224с.

3. Гіренко Н. А. Сенсомоторний розвиток учнів допоміжної школи в процесі трудового навчання: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – К., 1996. – 24 с.
4. Уиндерс П. С. Формирование навыков крупной моторики у детей с синдромом Дауна / Пер. с англ. Н.С. Грозной. – М.: Связь-Принт, 2006. – 288с.
5. Макаренко А. С. Книга для родителей. – К.: Радянська школа, 1987. – 384 с.
6. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. – 301 с.

The article is sanctified to the problem of sensomotor development of children of early age with the Down's syndrome. It is well-proven that playing activity assists to the correction of sensomotor development of children of early age with the Down's syndrome.

Keywords: children with Dawn syndrome, mental defectiveness, sensory development, digit movement, coordination.

Отримано 20.2.2012

УДК 159.9.019

А.Є. Бистров

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛОГО ПІДЛІТКА ЯК ВІКТИМІЗУЮЧІ ФАКТОРИ ЙОГО ПОВЕДІНКИ

В статті розглядаються теоретичні підходи до проблеми віктимності, надаються результати дослідження схильності розумово відсталих підлітків до різних типів віктимної поведінки, та її залежність від особистісних факторів віктимізації.

Ключові слова: спрямованість, схильність, віктимність, віктимна поведінка, жертва, розумово відсталий підліток.

В статье рассматриваются теоретические подходы к проблеме виктимности, подаются результаты исследования склонностей умственно отсталых подростков к разным типам виктимного поведения, и его зависимость от личностных факторов виктимизации.